

*До спеціалізованої вченої ради Д26.053.12
у Національному педагогічному університеті
імені М. П. Драгоманова*

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук
Климончука Василя Йосифовича
а дисертацію **Тімашової Вікторії Михайлівни**
«Конституювання й функціонування політичної сфери транзитного суспільства:
теоретико-методологічний аналіз»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Актуальність теми. Дослідження й концептуалізація поняття «політична сфера суспільного життя» обумовлено тими обставинами, що нині поняття політичної сфери та її тлумачення розкидані або розпорошені по багатьох підручниках із політології, соціології, філософії політики, державного управління і не містять цілісного, вираженого уявлення про політичну сферу суспільного життя транзитного суспільства, серед яких перебуває й Україна. Іноді поняття політичної сфери, наведені в підручниках, містять діаметрально протилежні тлумачення. Складається враження, що політична сфера політичного життя є поняттям, яке в точних науках не визначається, а сприймається таким, яке не потрібно доводити (розкривати, тлумачити і т. ін.). Але все ж таки політична сфера життя суспільства є поняттям політології – науки гуманітарної, яке тісно пов'язане з сучасним суспільством, яке спрямоване на забезпечення умов для збереження і розвитку самого соціуму.

Актуальність дисертації В. М. Тімашової полягає в тому, що взаємовідносини порядку і змін, стабільності і розвитку, статистичних і динамічних станів і вимірів політичного життя суспільства вимагають як визначення категорії «політична сфера», так і всього ланцюга категорій і понять, що розкривають і описують політичну сферу життя суспільства. Тобто, необхідна чітка пізнавальна модель, яка може змінюватися не тільки за наявності суттєвих

зрушень в об'єкті, що вивчається, а й акумулювати результати міждисциплінарних досліджень політичного життя суспільства, притягуючи поняття правознавства, філософії, історії поряд із поняттями політології і соціології і т. п.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація В. М. Тімашової характеризується системним підходом до визначення й розкриття предмету політологічного дослідження. Слід відзначити, що намагаючись розібратись в особливостях поставленої проблеми, дисертантка продемонструвала достатню обізнаність із станом її наукової розробки, ґрунтовне знання доробку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Авторка продемонструвала належну повагу до наукових досягнень попередників і водночас виявила здатність розвивати ці здобутки, що створило базис, на якому будувалась дисертація.

Дисертаційне дослідження В. М. Тімашової полягає в концептуальній завершеності діалогії «ідея сферного устрою влади – теорія політико-сферної проблеми», яке знайшло відображення у визначенні змісту терміну «сферний феномен» як епістеми, відокремленні політичної сфери від інших сфер суспільного життя, формуванні теоретико-методологічного інструментарію дослідження політико-сферної проблеми, з'ясуванні її складових тощо. З огляду на це, ґрунтовне вивчення означеної проблематики та її обрання для теоретичного дослідження, насправді є оригінальним і обумовлює цінність рецензованої дисертації. Ці та інші дотичні завдання зумовили актуальність та доцільність вибору теми дисертації.

Актуальність і важливість обраної теми дослідження авторка не лише обґрунтувала у вступі дисертації (с. 25-36) та авторефераті (с. 1-3), але й довела, розкриваючи її зміст в основному тексті дисертації. Визначивши об'єктом свого наукового пошуку розвиток країни як цілісного соціосферного феномену та політичної сфери суспільного життя, а його предметом – теоретико-методологічні виміри процесу конституювання й функціонування політичної сфери сучасного

українського транзитного суспільства, авторка сформулювала основні завдання, розв'язання яких забезпечувало б досягнення мети дослідження (с. 27-28).

Для реалізації мети дослідження, а саме концептуалізації процесу конституювання й функціонування політичної сфери транзитного суспільства, теоретико-методологічного аналізу, та тенденції її відображення у сучасному політико-транзитному просторі, дисертантка ставить на наш погляд, оптимальні завдання дослідження: систематизувати наукові підходи щодо витоків й утвердження суспільної сфери життя та з'ясувати методологічний інструментарій дослідження політико-сферної проблеми; виявити ідейно-теоретичні витoki сферного феномену у філософсько-політичній думці Стародавніх Китаю, Індії та Еллади, європейського Середньовіччя і Ренесансу, Нового та Новітнього часів; окреслити понятійно-термінологічні й методолого-концептуальні підходи до сучасної теорії політичної сфери, розмежувати у змістовному і функціональному аспектах поняття «сфера суспільного життя людини» й «галузь життєдіяльності людини»; обґрунтувати диференціацію суспільних сфер на три підгрупи: 1) творчі, 2) споживацькі та 3) обслуговуючі; визначити місце політичної сфери у співвідношеннях з іншими сферами суспільного життя; розкрити функції політичної сфери з позиції її структурування на відносини, інститути та ідеологію як її специфічні підсистеми; проаналізувати політичні відносини як відносини в політичній сфері між соціальними спільнотами з питань, що мають істотне значення для них і життєдіяльності суспільства, а також відносини між ними й державними політичними суб'єктами з цих же приводів і питань форм та методів управління державою і громадськими справами; з'ясувати механізм ефективної інституалізації політичної сфери та його вплив на перебіг політичних процесів в Україні; обґрунтувати місце ідеології як невід'ємної складової політичної сфери та її вплив на політичні відносини та інститути; окреслити політичну сферу сучасного транзитного суспільства, в тому числі й українського, через динамічний стан вектора «зміни – реформування – модернізація»; розкрити співвідношення понять «реформа політичної сфери» та «децентралізація політичної влади» в умовах формування демократичної української держави; простежити

внутрішньосферні трансформації в контексті соціально-політичної модернізації України.

Максимально повному розкриттю поставленої мети та досягненню завдань дослідження сприяє пропорційна структура дисертаційного дослідження. Вона видається цілком логічною і складається зі вступу, п'яти розділів, шістнадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, сімнадцяти додатків. Загальний обсяг дисертації становить 389 сторінок, основний зміст – 307 сторінок, список використаних джерел включає 422 найменування.

Цілком виправданим є те засадниче місце, яке в роботі В. М. Тімашової займає перший розділ (с. 37-62) дисертації, де здійснено теоретико-методологічні й гносеолого-історичні виміри сферного феномену та політико-сферної проблеми, описано витoki й утвердження суспільної сфери життя та систематизацію наукових підходів, розроблено методологічний інструментарій дослідження політико-сферної проблеми.

На докладно опрацьованій вище теоретико-методологічній базі ґрунтуються чотири наступні підрозділи дисертації В.М. Тімашової, які умовно присвячені чотирьом проблемним блокам – політико-сферному феномену в історіологічних вимірах (розділ 2, с. 62-115), диференціації політичної сфери з полісемізму сфер суспільного життя, (розділ 3, с. 115-192), структурно-функціональному аналізу політичної сфери транзитного суспільства (розділ 4 с. 193-249) та політичній сфері сучасного українського суспільства (розділ 5, с. 250-319). У процесі реалізації цілей і завдань дослідження авторкою були сформульовані положення та висновки, які мають наукову новизну.

Завершується дослідження логічно структурованими, виваженими та аргументованими висновками, які розкривають поставлену мету і завдання роботи, акцентуючи на науковій актуальності та високому професійному рівні виконання.

Наукова новизна результатів дослідження не викликає істотних зауважень та полягає в концептуалізації феномену політичної сфери, побудові теоретико-методологічної моделі політичної сфери, з'ясуванні її складових,

розкриття природи політичної сфери, що обумовлює перебіг конституювання й функціонування її інститутів і структур в умовах політичної модернізації України.

Комплексна концептуалізація поняття «політична сфера» здійснена дисертантом із двох пізнавально-генетичних позицій: 1) з позицій політико-філософської традиції – як комплексного і багаторівневого суспільного явища, в якому найголовнішим є феномен інститутів політичної влади, інтегративна сутність якої визначає цінності, навколо яких складаються політичні відносини людей, їх погляди (ідеологія) на ті само інститути та відносини; 2) з позицій політичної науки, – як теоретичного конструкта, який має основні ідейно-концептуальні складники й супутні елементи, синергетична взаємодія і взаємовплив яких визначають перебіг конституювання та функціонування політичних процесів у будь-якій країні.

Також у методологічній призмі співвідношення «ідея – концепція – теорія – наука/наукова дисципліна» та в історіологічних вимірах дисертантом розглянуто історію конституації політичної сфери в послідовному понятійному розвитку: (1) сферна ідея – (2) концепція суспільної сфери – (3) генезис теорії політичної сфери.

Новим є положення про необхідність диференціації сфер суспільного життя на творчі або креативні (в яких люди виробляють різні продукти, в тому числі й духовні), споживацькі або надсфери (в яких люди тільки споживають ці вироблені продукти) та обслуговуючі (або інфраструктурні), що обслуговують усі сфери суспільного життя, та кратолого-регуляторні функції політичної сфери в їхньому середовищі.

Дисертантом визначено, що за сучасних світових (у тому числі й українських) умов синергетика може слугувати засобом розкриття природи політичної сфери, вказівкою на необхідність відходу від однобічного, лінійного сценарію її конституювання й функціонування в транзитному суспільстві, а також розглядати її як системну реальність з певною кількістю складових, супутніх елементів та зв'язків між ними, що визначають майбутнє як обшир можливостей, а сьогодення – як напружений і відповідальний процес вибору.

Запропоновано також авторське бачення таких категорій, як «логіколокус», «надсфера», «система політико-сферного владарювання країною» «сферна логіка суспільно-політичного життя», «реформування політичної сфери».

Повнота викладу результатів досліджень в опублікованих працях. Основні положення роботи, висновки та пропозиції представлені у 47 одноосібних наукових працях: монографії «Політична сфера транзитного

суспільства: стан розробки проблеми та еволюційні тенденції» (загальний обсяг – 22,5 друк. арк.), у 21 статті у фахових із політичних наук виданнях (зокрема 5 статтях у зарубіжних виданнях і виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), а також у 25 наукових працях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають отримані наукові результати.

Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно, пройшло попередню апробацію на кафедрі політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за основним науковим напрямом університету «Дослідження проблем гуманітарних наук», в рамках якого розробляється тема: «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії».

Практичне значення результатів дослідження, найперше бачиться в тому, що на науково-світоглядному потенціалі авторської концепції положення і висновки дисертації продовжують розвивати ідеї про особливості політичної сфери транзитного суспільства. Зокрема до подальшої наукової дискусії запропоновані погляди на політичну сферу як багаторівневе суспільне явище, важливим елементом якої є саме інститути політичної влади (визначальні щодо політичних цінностей, політичних відносин людей, їх поглядів на політичне життя суспільства), а також як теоретичний конструкт, що має основні ідейно-концептуальні та супутні елементи, взаємодія і взаємовплив яких визначають перебіг політичних процесів у будь-якій країні. Дисертаційні здобутки, зокрема з'ясовані особливості, закономірності й тенденції розгортання і перебігу процесів у підсистемах політичної сфери, можуть стати в нагоді для майбутніх політологічних розвідок теоретичного транзитивного концепту.

У політико-кратологічному аспекті положення й висновки дисертації можуть посприяти правлячій політичній еліті в розумінні смислів і завдань дореформування вже існуючої політичної сфери та новому баченні перспектив модернізації країни.

Матеріали дисертації можуть бути використані в навчальному процесі у вищих навчальних закладах, зокрема при розробці курсів «Загальна теорія політики», «Політична модернізація», «Сучасна зарубіжна політологія», «Історія зарубіжних політичних вчень» та галузевих спецкурсів із проблем модернізаційних стратегій транзитних суспільств.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Відзначаючи високий науково-теоретичний рівень здійсненого дисертанткою наукового дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та побажання рекомендаційного характеру:

По-перше, висловимо міркування щодо методології дослідження. Автор зокрема наводить науковий метод, який презентує як «людиноцентристський метод» В. Андрущенко (с. 54). Ще Л. Фейєрбах висловлювався, що центром усієї методології є людина. Хотілося б почути, чому саме цей метод посідає таке значуще місце в дисертації і чим він відрізняється від інших методів.

По-друге, синергетичний ракурс політологічних досліджень нині є надзвичайно актуальним для суспільств, що розвиваються за «маятниковою» динамікою – від масових народних протестів і революційних вибухів до стагнації та бездіяльності. Через це синергетика зорієнтована на забезпечення передумов виживання конкретного суспільства через пізнання можливостей його вдосконалення. Наголошуючи на важливості використання методологічного потенціалу синергетики в дисертаційному дослідженні (с. 55, 137-138), хотілося б почути, які основні виміри (або особливості) політичної сфери роблять можливим її застосування.

Про-третє, досить багато місця в дисертації (с. 144-147) посідає проблема, яку британський політолог В. Вілсон у книзі «Українці: несподівана нація», (2000 р.) виклав таким чином: одну частину української політичної еліти хвалив

за «оперативне володіння інтелектуальним досвідом Заходу у справі оцивілізування країни та стимулювання її руху в напрямку до євроатлантичного простору»; іншій же частині еліти він докоряв за те, що «вона сама ніяк не зійде з рейок радянського, народно-східного глузду», чим об'єктивно підштовхує країну «у бік східноазійського простору». З цього випливає висновок, що в соціально-політичному житті людини між її розумовим інтелектом і здоровим глуздом є серйозна пізнавальна різниця та солідний свідомісний вододіл. Як це аплікується до політико-сферної проблеми?

По-четверте, в розділі четвертому дисертації розглядається інституалізація політичної сфери, а держава – як її головний політичний інститут. Останнє повертає нас до політичного неоінституціоналізму, який «проникає» в наше середовище в аспекціях методу мережевих досліджень. Неоінституціоналісти розглядають політичні інститути як самостійні, позасферні суб'єктні сили, які відіграють визначну роль у суспільстві, зокрема в політичному житті, формують та реалізують інтереси не-політичних соціальних груп, безпосередньо впливаючи на ефективність та якість їх (тих груп) життєдіяльності. Як позиції неоінституціоналізму узгоджуються з політичною сферою, а також «технологією політичного владарювання» (це поняття згадується на с. 229, 231, 285).

По-п'яте, у розділі п'ятому підрозділ 5.3 значною мірою присвячений питанням децентралізації. На території нинішньої України живуть люди з різними світоглядами, різним історичним досвідом, різною культурною орієнтацією, різним баченням майбутнього та різними мовними уподобаннями, що обумовлено багатовіковими історичними процесами. Міжнародний досвід свідчить, що неможливо здійснити перерозподіл повноважень і ресурсів між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на користь останніх без їх посилення (укрупнення) чисельно й територіально. Тобто потрібна далекосяжна адміністративно-територіальна реформа і в Україні вона вже розпочалася. Як публічно-владні й територіально-адміністративні концепти виявляють себе у структурах політичної сфери?

Зважаючи на складність і багатоаспектність предмета дослідження, відзначимо, що наведенні міркування жодною мірою не впливають на високу оцінку дисертаційного дослідження В. М. Тімашової, не знижують його наукової та практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на привернення уваги дисертанта до ще не досліджених аспектів наукової проблеми.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. В цілому вважаємо, що дослідження В.М.Тімашової виконано на високому професійному рівні. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлене значною кількістю проаналізованих здобувачем джерел, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях, а також використанням сучасних загальнонаукових і конкретно-наукових методів дослідження.

Тема дисертації є актуальною, її структура є добре продуманою, а матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему, що виявляється в теоретико-методологічному обґрунтуванні вимірів процесу конституювання й функціонування політичної сфери розвитку сучасного транзитного суспільства, в тому числі й українського. Робота виконана на високому теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною. Дисертаційне дослідження В.М.Тімашової відповідає паспорту спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Представлена до захисту дисертація **Тімашової Вікторії Михайлівни «Конституювання й функціонування політичної сфери транзитного суспільства: теоретико-методологічний аналіз»** є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, яке містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором, нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки.

Дисертація та автореферат відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого

звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а здобувачка **Тімашова Вікторія Михайлівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент:

**доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології**

**Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

В. Й. Климончук

